

Urszula Markowska-Przybyła

Kapitał społeczny małych miast Polski

Problemy Rozwoju Miast 11/3, 29-38

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kapitał społeczny małych miast Polski

Dr Urszula Markowska-Przybyła

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Przestrzennej

Streszczenie. W artykule przedstawiono diagnozę stanu kapitału społecznego małych miast Polski (tj. o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.) na tle innych klas miejscowości oraz jego przestrzenne zróżnicowanie. Dokonano analizy trzech aspektów kapitału społecznego: aspektu sieciowego, normatywnego i behawioralnego w oparciu o dostępne dane statystyczne oraz wyniki własnych badań.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, małe miasta, pomiar

Wstęp

Małe miasta były przedmiotem wielu analiz, w tym analiz tradycyjnych czynników rozwoju, infrastruktury, inwestycji, demografii, struktury gospodarczej, przestrzennej, funkcjonalnej, jednak – w opinii autorki – stosunkowo niewiele miejsca poświęcono analizie tzw. miękkich czynników rozwoju, w tym kapitałowi społecznemu¹. Niedostatek badań nad kapitałem społecznym małych miast wydaje się być warty uzupełnienia, szczególnie, że kapitał ten może być istotnym czynnikiem rozwoju, decydującym o inicjatywie lokalnej i mobilizacji własnych zasobów.

Pojęcie kapitału społecznego zakorzeniło się w świadomości społecznej. Definiowane jest ono na wiele sposobów, używane w języku potocznym, jednak często rozumiane jedynie intuicyjnie. Jest bardzo pojemne, a jego definicje często zawierają wiele elementów jednocześnie, takich jak: normy, zaufanie, sieci, dostęp do zasobów, wartości, więzi, współpraca, koszty transakcyjne itp., a przez to są niejednoznaczne. Jak dotąd nie ma konsensusu co do definicji jak i interpretacji tego pojęcia. Pojęcie kapitału społecznego bazuje na idei relacji i norm społecznych, które mogą pozwalać na dostęp do wartościowych zasobów sprzyjając dobrobytowi jednostek, społeczności i społeczeństw.

Uwaga badaczy kapitału społecznego skupiona jest na trzech jego podstawowych aspektach: strukturalnym (struk-

tura powiązań międzyludzkich), regulatywnym (normy społeczne, a szczególnie te odnoszące się do współdziałania oraz wzory realizowania wartości i interesów, zaufanie, solidarność, zwyczaj i obyczaj) i behawioralnym (odnosi się do konkretnych przejawów współdziałania – współpracy, pomocy, wolontariatu, działań zbiorowych i wymiany informacji (Theiss 2005, s. 61)). W tych trzech aspektach analizowany jest kapitał społeczny także w niniejszej pracy.

Celem opracowania jest diagnoza stanu kapitału społecznego małych miast Polski (tj. o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.) na tle innych klas miejscowości oraz jego przestrzenne zróżnicowanie w oparciu o dostępne dane statystyczne oraz wyniki własnych badań. Źródłem danych statystycznych są dane GUS (<http://www.stat.gov.pl/bdl>) oraz Diagnozy Społecznej 2011, a także wyniki obserwacji zachowań lokalnych społeczności w roku 2011, podczas konkursu NIVEA.

Kapitał społeczny małych miast Polski w różnych ujęciach badawczych

Obiekt i przedmiot badań oraz źródła danych

Analizie poddanych zostało 687 polskich małych miast podzielonych na trzy kategorie wielkościowe (por. tab. 1).

W badaniu analizowano – jak już wspomniano – kapitał społeczny małych miast w Polsce w trzech ujęciach: siecio-

Tabela 1. Podstawowe dane o badanych obiektach

	Małe miasta ogółem	Małe miasta kat. I (do 5 tys.)	Małe miasta kat. II (5 tys.–10 tys.)	Małe miasta kat. III (10 tys.–20 tys.)
Liczba	687	316	184	187
Ludność	5 005 559	966 186	1 305 406	2 733 967
% ludności małych miast	100,00	19,30	26,08	54,62

Źródło: GUS

¹ Powstały wprawdzie prace dotyczące kapitału społecznego małych miast, jak np.: (Trutkowski, Mandes 2005; Konecka-Szydłowska 2010), miały jednak inny charakter – poświęcone były analizie wybranych, a nie wszystkich małych miast w Polsce.

wym (strukturalnym), normatywnym i behawioralnym. Dodatkowo, dla pogłębienia wiedzy o kapitale społecznym małych miast, rozpatrzono także jego zróżnicowanie przestrzenne (w układzie międzyregionalnym).

Dane o kapitale społecznym małych miast wykorzystane w opracowaniu pochodzą z:

1. Banku Danych Lokalnych GUS (<http://www.stat.gov.pl/bdl/>):
 - a) dane o członkach klubów sportowych,
 - b) dane o członkach kół (klubów) działających w instytucjach kultury,
 - c) dane o członkach zespołów artystycznych.

Są to dane bazujące na obserwacji, reprezentujące aspekt strukturalny kapitału społecznego (sieci powiązań międzyludzkich); uwzględniono dane za rok 2011 lub 2012.

2. Diagnozy Społecznej 2011; wykorzystano odpowiedzi respondentów na pytania:
 - a) ogólnie rzecz biorąc, czy uważa Pan/Pani, że można ufać większości ludzi, czy też sądzi Pan/Pani, że w postępowaniu z ludźmi ostrożności nigdy za wiele?
 - b) jak bardzo Pana/Panią obchodzi, czy ktoś płaci podatki mniejsze niż powinien?
 - c) czy w ciągu ostatnich dwóch lat zdarzyło się, że angażował się Pan/Pani w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie)?
 - d) czy jest Pan/Pani członkiem jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół?
 - e) czy w ostatnim roku wykonywał Pan/Pani nieodpłatnie jakąś pracę lub świadczył jakieś usługi dla osób spoza rodziny bądź na rzecz organizacji społecznej?
 - f) z iloma osobami z najbliższej rodziny kontaktuje się Pan/Pani?
 - g) z iloma osobami spośród znajomych (z pracy/szkoły, sąsiedzi i inni) kontaktuje się Pan/Pani?
 - h) z iloma osobami spośród przyjaciół kontaktuje się Pan/Pani?

Dane te ilustrują aspekt normatywny kapitału społecznego (pytania a, b) oraz aspekt sieciowy (d, f, g, h) i behawioralny (c, e), źródło swoje mają w deklaracjach. Badaniu podlegało ponad 26 000 osób, z tego w małych miastach ok. 3400.

3. Wyniki konkursu NIVEA – źródłem danych o efektach kapitału społecznego są wyniki przeprowadzonego latem 2011 r. ogólnopolskiego konkursu, zorganizowanego przez firmę NIVEA: „100 placów zabaw na 100 lat NIVEA”. Firma zobowiązała się ufundować budowę stu placów zabaw dla gmin lub spółdzielni mieszkaniowych na terenie Polski, których lokalizacje zdobędą w ramach konkursu największą liczbę głosów. Głosy oddawane były za pomocą internetu od 06.06.2011 do 31.10.2011. Informacja o konkursie była szeroko rozpropagowana w mediach ogólnopolskich (prasa, telewizja). Konkurs był czter etapowy, a w ramach każdego z etapów głosujący mogli oddawać swoje głosy na wcześniej zgłoszone lokalizacje, które ich zdaniem zasługują na wybudowanie na ich terenie placu zabaw. Zgłoszeń dokonywali sami zainteresowani przed rozpoczęciem konkursu. Po każdym etapie wybranych zostało 25 lokalizacji, które zdobyły największą liczbę głosów.

Uzyskane dane pozwalają uchwycić poziom aktywności społecznej i zaangażowania społeczności lokalnych. Efekt

głosowania wskazuje siłę lokalnych społeczności i sieci kontaktów, dzięki którym rozprzestrzeniały się informacje o konkursie i zachęty ze strony lokalnych liderów do aktywności w głosowaniu. Dane o efektach konkursu pozwalają wnioskować także o zdolności do współpracy. Reprezentują one aspekt behawioralny kapitału społecznego. Zaletą uzyskanych danych jest to, że są one – w pewnym sensie – wynikiem naturalnego eksperymentu, dostarczają danych wynikających z obserwacji, a nie z deklaracji, które często mają niedostateczną wiarygodność.

Ogółem w konkursie uczestniczyło 1837 placów zabaw w 1033 gminach, a na 1760 placów zabaw oddano przynajmniej 1 głos², łącznie oddano 14 615 459 głosów. W małych miastach zgłoszono łącznie 358 (20% ogółu) lokalizacji i oddano 3 826 256 głosów (26% wszystkich głosów).

Kapitał społeczny małych miast – ujęcie sieciowe (strukturalne)

Jednym z głównych nurtów badawczych kapitału społecznego jest analiza sieci relacji międzyludzkich. Przedstawicielami takiego nurtu są m.in. R. Burt, N. Lin, P. Dasgupta czy M. Woolcock.

P. Dasgupta (2003, 2005) przez kapitał społeczny rozumie sieci międzyludzkie. Zaletą tak wąskiego podejścia jest to, że nie przesądza ono z góry jakości zasobów. Dokładnie tak jak budowla może pozostawać nieużywana, a tereny podmokłe źle wykorzystane, tak i sieci mogą pozostawać nieaktywne lub być użyte w destrukcyjny społecznie sposób (Dasgupta 2005, s. 10). Wysuwa on tezę, że zaufanie, społecznie podzielane zasady czy instytucje utożsamiane często z kapitałem społecznym należy uznać za efekt jego oddziaływania, a nie za kapitał społeczny jako taki. Postuluje on oddzielenie dyskusji nad kapitałem społecznym, rozumianym jako układ sieci społecznych, od rozważań nad efektami istnienia owych sieci (Dasgupta 2003). Podobnie uważa M. Woolcock, argumentując, że konsekwencje kapitału społecznego można uznać za jeden ze wskaźników pozwalających podać jego charakterystykę, co nie znaczy, że powinno się utożsamiać je z kapitałem społecznym jako takim (Woolcock 1998). Także A. Portes zwraca uwagę na problem odróżnienia samych zasobów (osiąganych dzięki kapitałowi społecznemu) od zdolności do ich osiągania dzięki członkostwu w różnych strukturach społecznych. Zrównanie kapitału społecznego z zasobami otrzymanymi dzięki niemu może łatwo prowadzić do tautologii (Portes 1998).

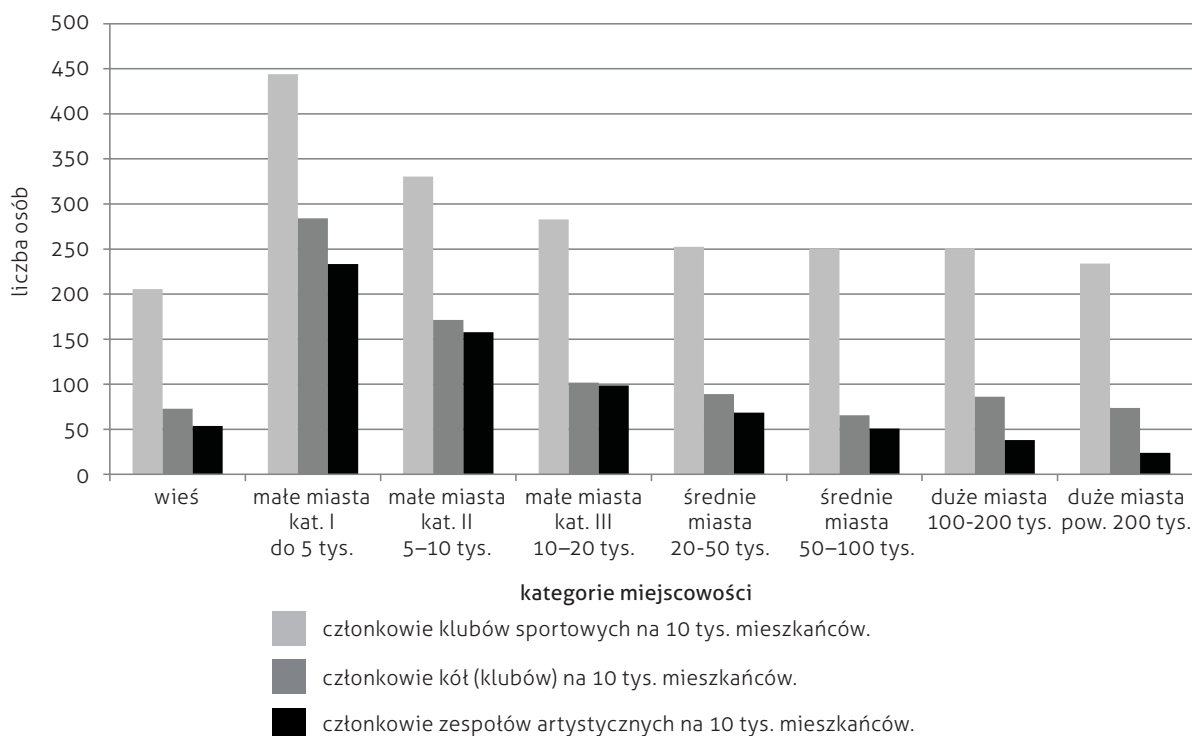
Dane GUS nt. aspektu strukturalnego kapitału społecznego wskazują, że wraz z wielkością miasta istotnie zmieniają się wartości miary kapitału społecznego – jego aspektu strukturalnego (ryc. 1). Liczba członków zespołów artystycznych w małych miastach jest prawie sześciokrotnie większa niż w grupie dużych miast, liczba członków kół w instytucjach kultury ponad dwukrotnie, a liczba członków klubów sportowych 1,4 razy. Wartości te są znacznie większe, gdy porównywane są największe i najmniejsze miasta – analogicznie 9,7; 3,9 i 1,9 razy. Zaobserwować także można, że najwięcej człon-

² W poniższej analizie uwzględniono 1757 lokalizacji – w przypadku 3 placów zabaw nie udało się ustalić dokładnej lokalizacji. Udział głosów z tych lokalizacji był nieznaczący.

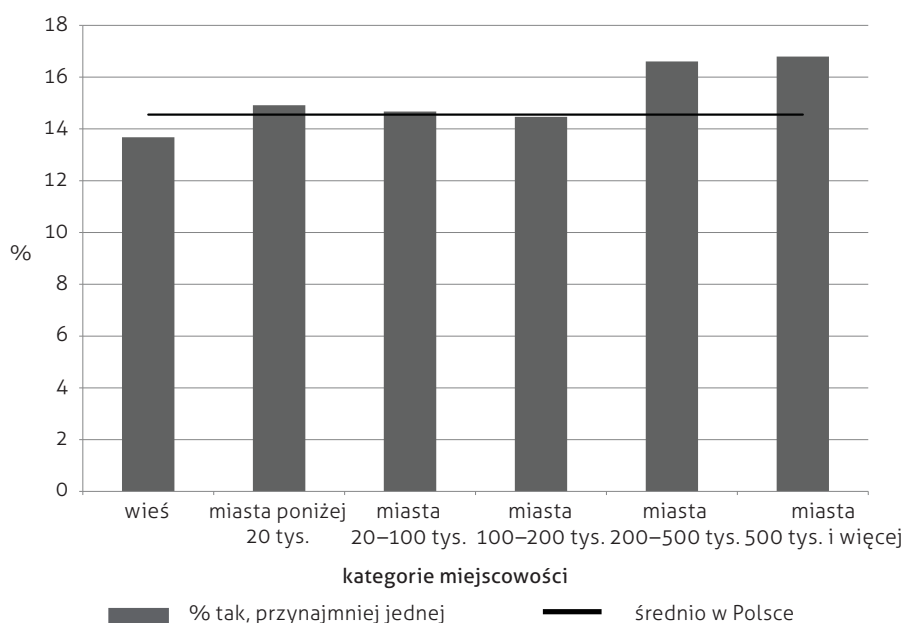
ków zrzeszają kluby sportowe, najmniej – zespoły artystyczne (prawie 4-krotnie mniej średnio w Polsce).

Rozszerzenie pytania o stowarzyszenia, partie, komitety, rady, grupy religijne i związki przynosi inny obraz aspektu strukturalnego kapitału społecznego małych miast: dane Diagnozy Społecznej 2011 nt. członkostwa w różnych organizacjach (procent odpowiedzi pozytywnych na pytanie „Czy jest Pan/Pani członkiem jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół?”)

wskazują, że w dużych miastach procent osób uczestniczących w różnych organizacjach jest wyższy o ok. 1,8 p. niż w miastach małych (ryc. 2). Wnioskować można, że wielkość miasta ma znaczenie dla rodzaju aktywności zrzeszeniowej: im mniejsze miasto, tym większe znaczenie mają organizacje o charakterze hobbystycznym, w większych miastach działalność stowarzyszeniowa nie jest niższa (jak wynika z Diagnozy Społecznej), lecz ma inny charakter – działalność stowarzyszeń, związków partii, komitetów, rad.

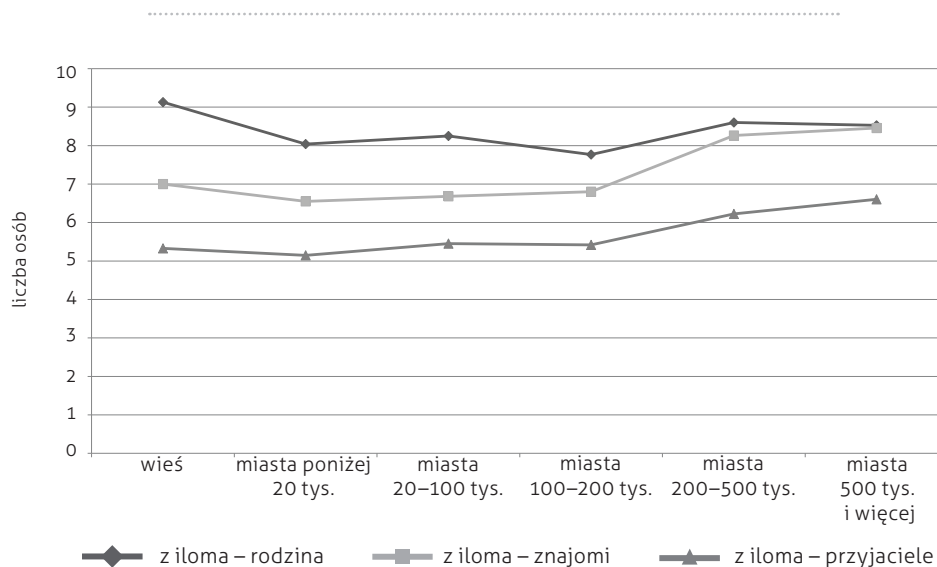

Ryc. 1. Członkostwo w klubach sportowych (w 2012 r.), kołach i zespołach artystycznych (w 2011 r.) wg klas miejscowości różnej wielkości
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS

Ryc. 2. Członkostwo w organizacjach wg danych Diagnozy Społecznej 2011 (jako % pozytywnych odpowiedzi na pytanie: czy jest Pan/Pani członkiem jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół?)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

Ryc. 3. Liczba osób z najbliższej rodziny, spośród przyjaciół oraz znajomych, z którymi utrzymywane są kontakty

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

Aspekt strukturalny charakteryzuje także liczba osób, z którymi utrzymuje się bliskie kontakty (ryc. 3). Wartości tych miar wskazują na niewielkie zróżnicowanie wśród klas miejscowości (współczynniki zmienności oscylują w granicach 5–10%), a szczególnie niskie jest ono w grupie miast do 200 tys. mieszkańców. Mieszkańcy wsi charakteryzują się szerszymi kontaktami z rodziną, natomiast mieszkańcy dużych miast szerszymi kontaktami z przyjaciółmi i znajomymi, jednocześnie przy nie niższym niż w innych grupach poziomie kontaktów z członkami własnej rodziny. Respondenci wszystkich grup miejscowości najszerze kontakty utrzymywali z członkami własnej rodziny (średnio 8,65 osoby), ze znajomymi (7,09), najmniej liczne z przyjaciółmi (5,51).

Analiza przestrzennego rozmieszczenia kapitału społecznego małych miast w aspekcie sieciowym nie wskazuje na jednoznaczne wzory (ryc. 4). Dostrzec można, że:

- członkostwo w zespołach artystycznych, klubach, kołach artystycznych mieszkańców małych miast nie jest skorelowane z członkostwem analizowanym szerzej w ramach badania Diagnozy Społecznej (członkostwo w organizacjach, stowarzyszeniach, partiach, komitetach, radach, grupach religijnych, związkach, kołach),
- małe miasta woj. podkarpackiego wyróżniają się dużymi zasobami kapitału społecznego w ujęciu sieciowym, z kolei w małych miastach woj. warmińsko-mazurskiego odnotowuje się niskie wartości tego kapitału,
- mieszkańcy małych miast województwa wielkopolskiego wyróżniają się pod względem ilości kontaktów z członkami rodziny, przyjaciół i znajomych,
- mieszkańcy małych miast województwa dolnośląskiego wyróżniają się na tle kraju dużą liczbą kontaktów między znajomymi, przy jednoczesnym niskim poziomie kontaktów z rodziną i przyjaciółmi. Niewielka jest także aktywność zespołów artystycznych, przeciętna – klubów sportowych i kół, ale wysoka ogólna aktywność stowarzyszeniowa innego typu,
- małe miasta w północnej części kraju – z wyjątkiem woj. pomorskiego cechuje niski stopień uczestnictwa w organizacjach stowarzyszeniowych, w przeciwieństwie do małych miast Polski południowo-wschodniej.

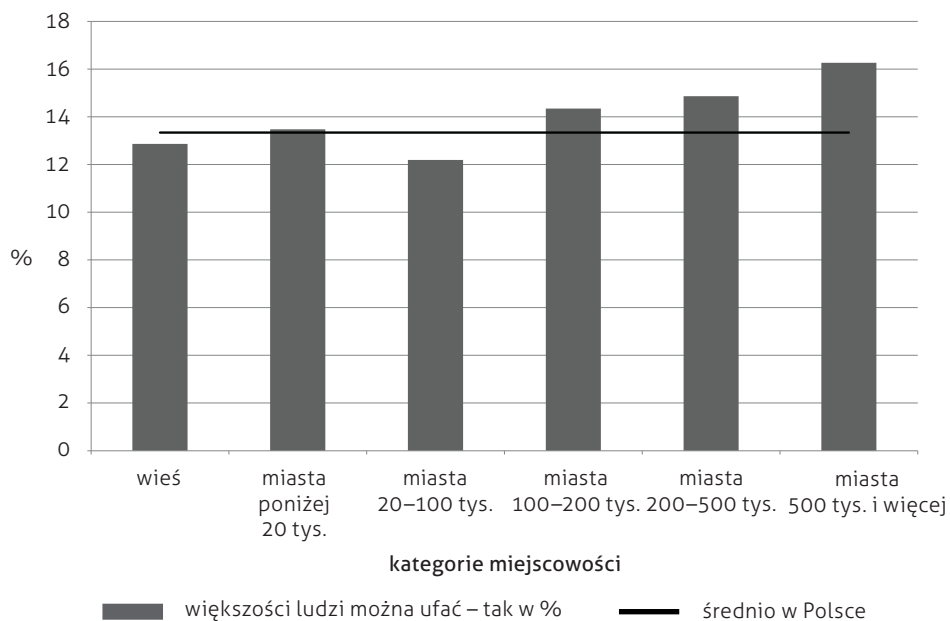
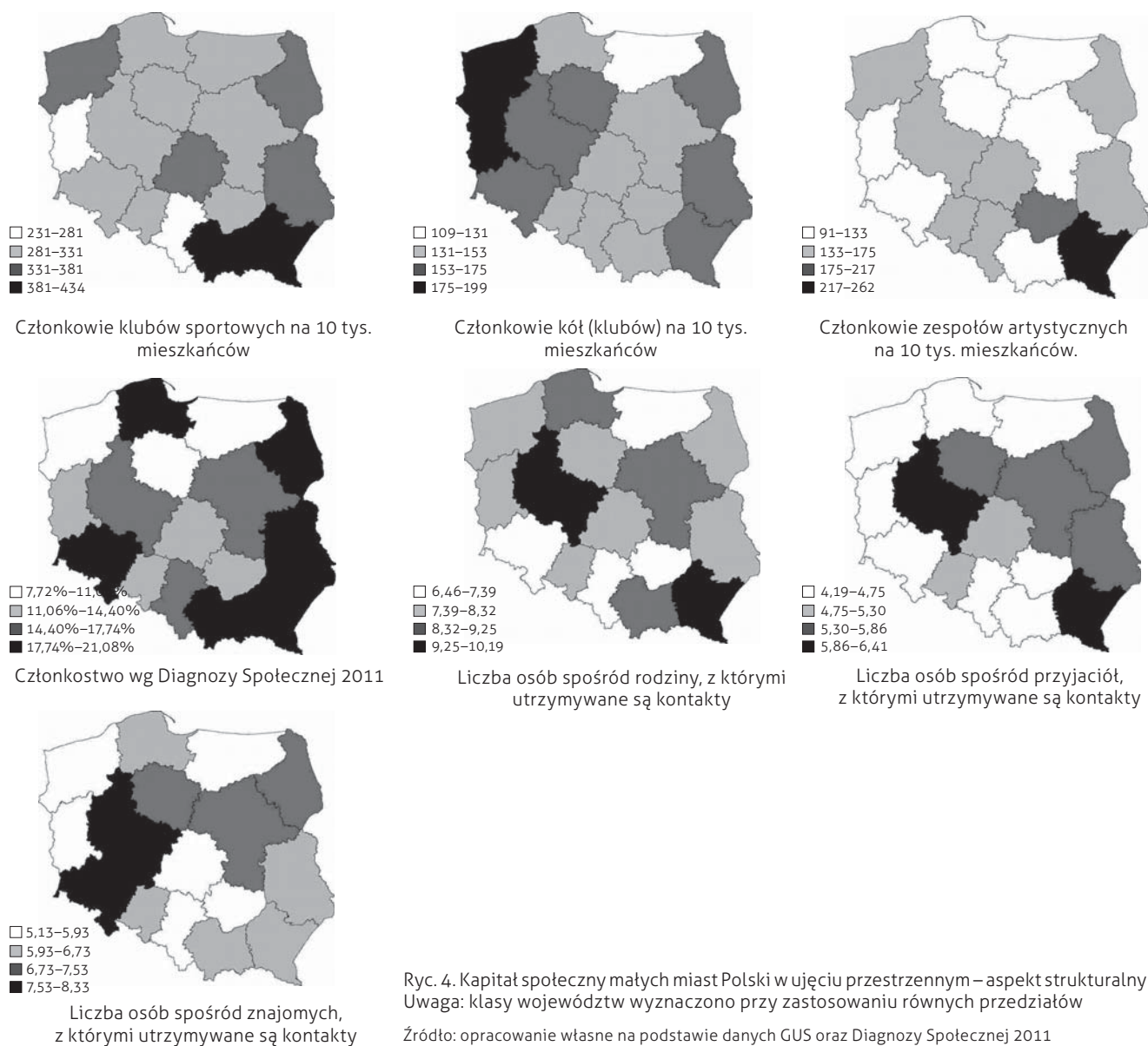
Kapitał społeczny małych miast – aspekt normatywny

Wielu badaczy nie przekonuje wykorzystanie samej analizy struktury powiązań międzyludzkich do oceny zasobów kapitału społecznego. Zwolennicy tego podejścia argumentują, że proste badanie liczby organizacji, liczby członków nie mówi nam nic o ich aktywności i interakcjach między nimi, ani o normach jakie są w nich podzielane. Rola stowarzyszeń w generowaniu kapitału społecznego jest często przeceniana; nie wszystkie grupy pracują na rzecz wspólnego dobra, wiele spośród nich usiłuje maksymalizować realizację własnych interesów kosztem osób „z zewnątrz”; różnego typu organizacje mają różny wpływ na kapitał społeczny. Dość często przyjmowanym uproszeniem jest zakładanie, że zaufanie i sieci wzajemnych powiązań generowane przez stowarzyszenia są pozytywne dla demokracji. Niezgoda, krytyka i wyłamywanie się spod norm są równie ważne w demokracji, jak zgoda i konsens (Trutkowski, Mandes 2005, s. 178). Dlatego alternatywą dla badania sieci powiązań jest badanie zawartości sieci, wartości, norm, przekonań jakie reprezentują ich uczestnicy, niezależnie od siły, gęstości czy kierunku powiązań.

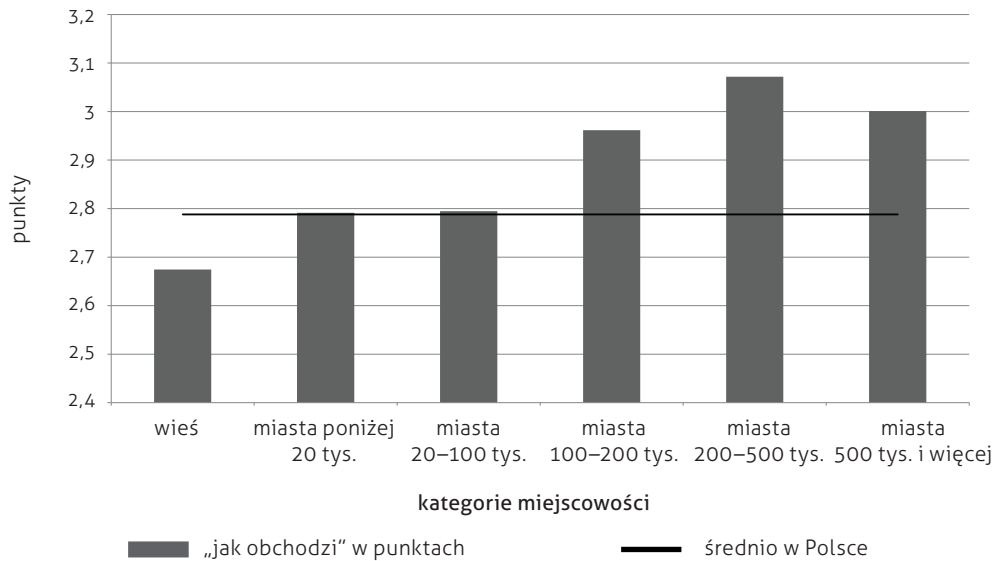
Do analizy aspektu normatywnego kapitału społecznego używa się m.in. danych o zaufaniu uogólnionym. Dane Diagnozy Społecznej 2011 pochodzące z analizy odpowiedzi na pytanie „czy większości ludzi można ufać” wskazują, że w małych miastach procent osób odpowiadających pozytywnie na to pytanie jest na poziomie średniej dla Polski (ryc. 5). Odsetek ten jest niższy dla „sąsiadujących” grup, tj. dla mieszkańców wsi i miast o liczbie mieszkańców od 20 tys. do 100 tys. Natomiast dla większych miast odsetek osób deklarujących zaufanie rośnie wraz z wielkością miasta.

Podobne trendy obserwuje się w przypadku innej miary aspektu normatywnego – analizy odpowiedzi na pytanie: „jak bardzo obchodzi Pana/Panią, że ktoś płaci podatki niższe niż powinien?”³ (ryc. 6). W małych miastach poziom

³ Średnia z odpowiedzi wg klucza: „W ogóle mnie nie obchodzi” – 1 pkt, „mało mnie obchodzi” – 2 pkt, „trudno powiedzieć” – 3 pkt, „trochę mnie obchodzi” – 4 pkt, „bardzo mnie obchodzi” – 5 pkt.

Ryc. 5. Zaufanie uogólnione wg klas miejscowości (jako % pozytywnych odpowiedzi na pytanie: czy większości ludzi można ufać?)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

Ryc. 6. Stosunek do państwa i dobra wspólnego – jak bardzo obchodzi mieszkańców to, że ktoś płaci podatki niższe niż powinien (w punktach)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

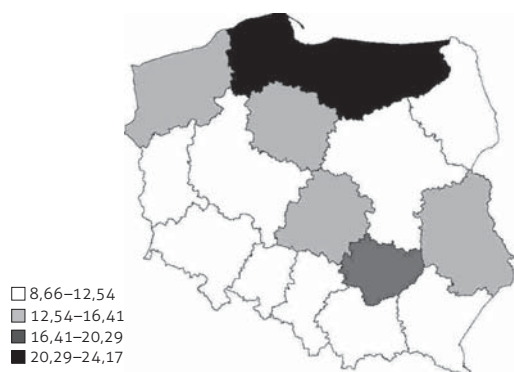
odpowiedzi był zbliżony do średniej krajowej, niższą „troskę” wykazywali mieszkańcy wsi. W dużych miastach zainteresowanie dobrem wspólnym było wyższe, choć inaczej niż w przypadku uogólnionego zaufania, najwyższe w grupie miast 200 tys. – 500 tys. mieszkańców.

Najwyższe uogólnione zaufanie wykazują mieszkańcy małych miast województw północnej Polski – pomorskiego i warmińsko-mazurskiego i jednocześnie niskie zainteresowanie tym, czy inni płacą uczciwie podatki. Odwrotna sytuacja ma miejsce w innych województwach: mieszkańcy małych miast województw Polski południowej, zachodniej (z wyjątkiem zachodniopomorskiego) i wschodniej (z wyjątkiem lubelskiego) wykazują niski stopień zaufania uogólnionego, ale wyższy stopień zainteresowania dobrem wspólnym (ryc. 7). Mieszkańcy małych miast województwa świętokrzyskiego, a w dalszej kolejności zachodniopomorskiego i lubelskiego wykazują zarówno wysoki stopień zaufania, jak i troski o wspólne dobro, natomiast w województwie wielkopol-

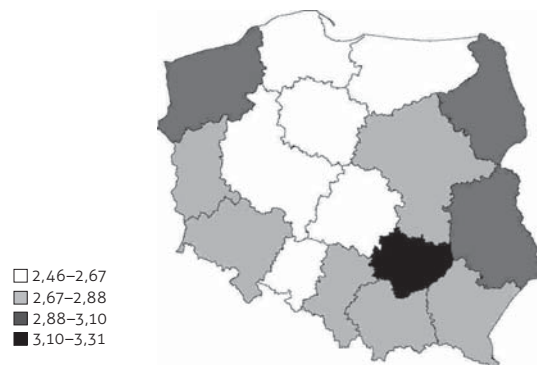
skim obserwujemy zarówno niski stopień zaufania, jak i wysoki stopień przyzwolenia na łamanie norm.

Kapitał społeczny małych miast – aspekt behawioralny (ujęcie funkcjonalne)

Dane dotyczące aspektu behawioralnego uznać można za miarę rezultatu kapitału społecznego, zgodnie z podejściem reprezentowanym przez J. Colemana i R. Putnama. J. Coleman, uważa, że „kapitał społeczny można zdefiniować poprzez jego funkcję (raczej niż) poprzez różnorodne komponenty, które się nań składają” (Coleman 1990, s. 302). „Podobnie jak inne formy kapitału, kapitał społeczny jest produktywny, umożliwia osiągnięcie pewnych celów, których bez jego obecności nie udałoby się osiągnąć” (Coleman 1988, s. 98). Podobnie twierdzi R. Putnam, według którego „podstawową funkcją kapitału społecznego jest poprawianie efektywności społeczeństwa poprzez ułatwianie skoordyno-

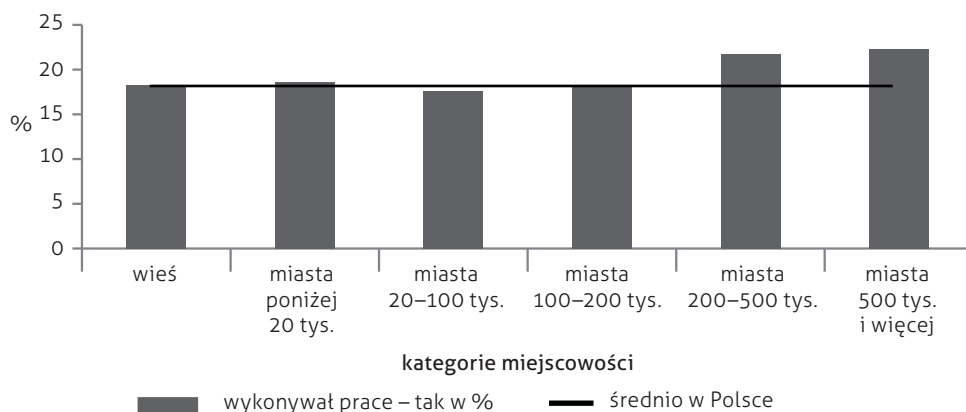
Zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnych

Jak bardzo obchodzi Pana/Panią, że ktoś płaci podatki niższe niż powinien? (w pkt)

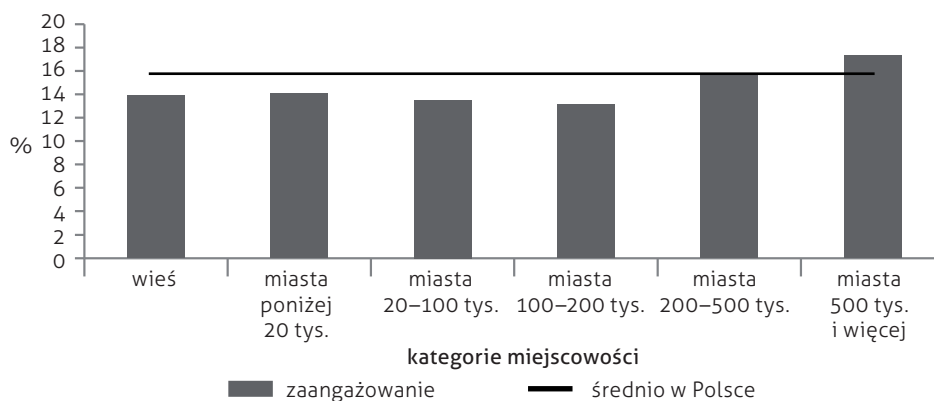
Ryc. 7. Kapitał społeczny małych miast Polski w ujęciu przestrzennym – aspekt normatywny
Uwaga: klasy województw wyznaczono przy zastosowaniu równych przedziałów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz Diagnozy Społecznej 2011

Ryc. 8. Zaangażowanie na rzecz osób spoza rodziny (jako % pozytywnych odpowiedzi na pytanie: czy w ostatnim roku wykonywał Pan/Pani nieodpłatnie jakąś pracę lub świadczył jakieś usługi dla osób spoza rodziny bądź na rzecz organizacji społecznej?)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

Ryc. 9. Zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnej (jako % pozytywnych odpowiedzi na pytanie: czy w ciągu ostatnich dwóch lat zdarzyło się, że angażował się Pan/Pani w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie?)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011

wanych działań (Putnam 1995, s. 258). Ku takiemu podejściu skłaniają się wyraźnie także E. Cox i P. Caldwell (Cox, Caldwell 2000, s. 49), którzy przez kapitał społeczny uznają wyłącznie to, co jest społecznie korzystne. Ich zdaniem sama skłonność do współpracy jest niewystarczającym warunkiem uznania jej za kapitał społeczny, gdyż cele tej współpracy niekoniecznie sprzyjają dobru wspólnemu.

Za miary zaangażowania na rzecz dobra wspólnego przyjęto w pracy miary oparte na deklaracjach (dane Diagnozy Społecznej 2011 dotyczące zaangażowania na rzecz społeczności lokalnych, nieodpłatne świadczenie pracy) oraz miary oparte na obserwacjach (udział w konkursie NIVEA).

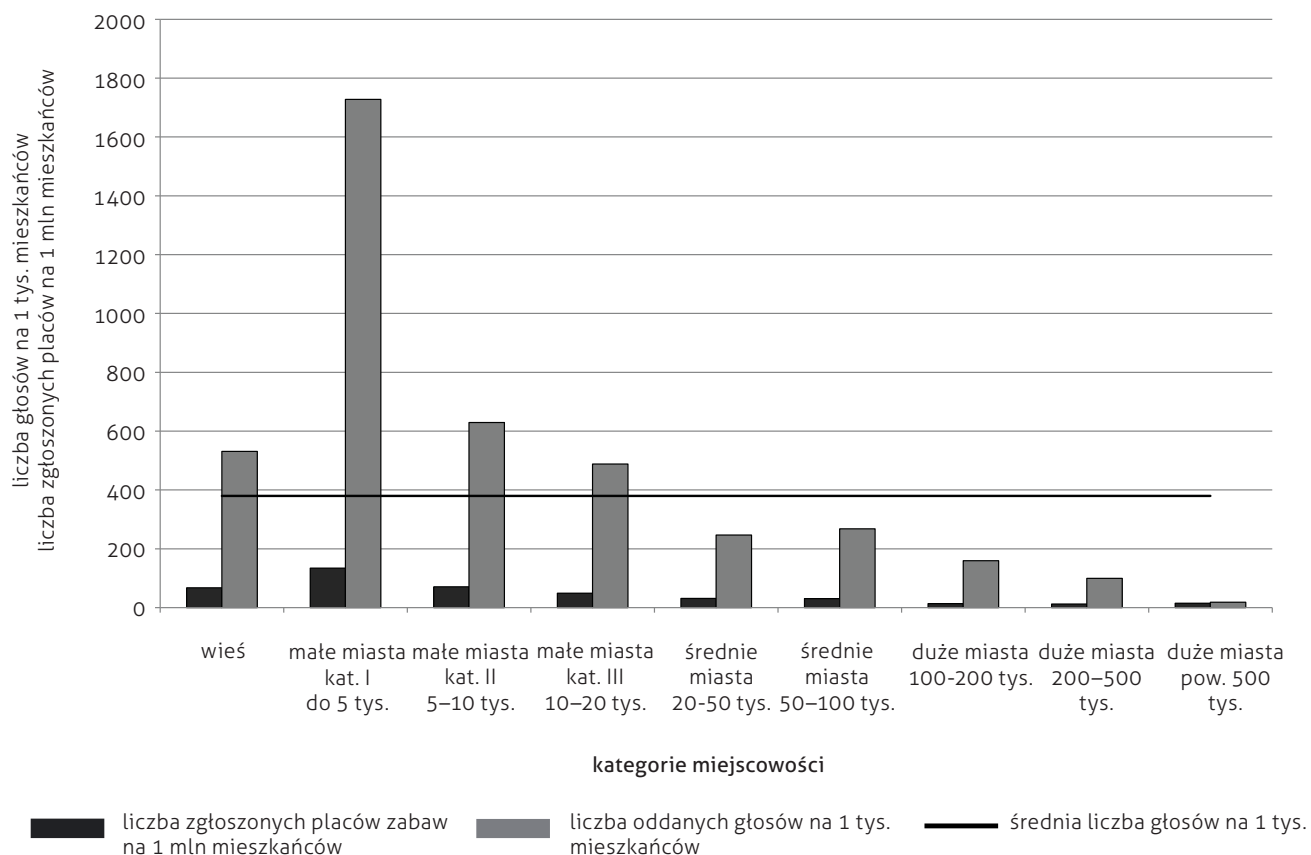
Podobnie jak w przypadku aspektu normatywnego zaangażowanie w pracę na rzecz dobra wspólnego w małych miastach jest zbliżone do średniego poziomu w Polsce (ok. 18,8% osób deklarowało, że w ostatnim roku nieodpłatnie świadczyło pracę na rzecz osób spoza rodziny lub organizacji społecznej, ryc. 8). Odsetek ten niższy był dla mieszkańców wsi oraz miast od 20 tys. do 200 tys. mieszkańców. W miastach powyżej 200 tys. odsetek ten był wyższy i wyniósł ok. 22%.

Zaangażowanie za rzecz społeczności lokalnej deklarowało w badaniu Diagnoza Społeczna 2011 15,6% ogółu ba-

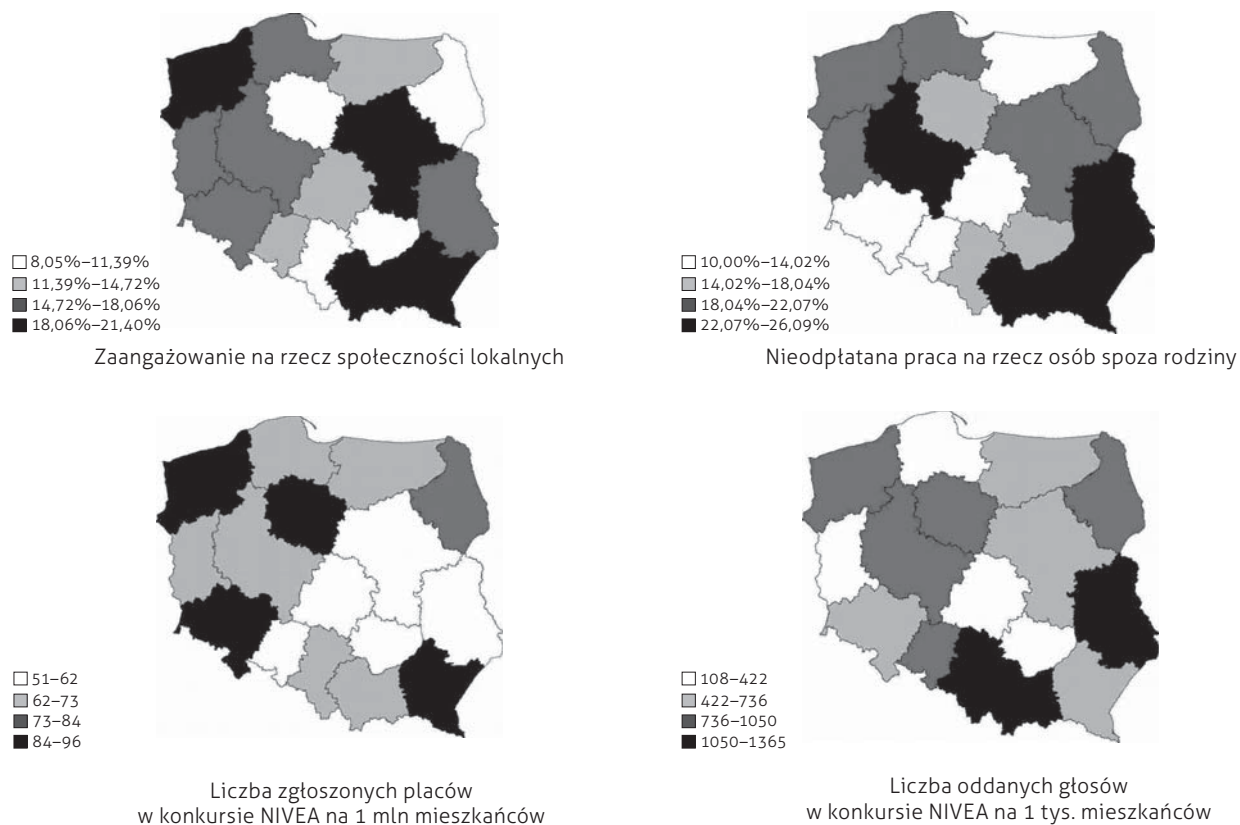
danych. Najwyższe jest ono w największych miastach (ryc. 9). W małych miastach jest natomiast niższe niż poziom średniej dla Polski, ale wyższe niż sąsiadujących grup, tj. wsi i miast o liczbie mieszkańców 20–100 tys.

Obserwację zachowań zaangażowania na rzecz wspólnego dobra dostarczyły wyniki konkursu NIVEA. Największe zaangażowanie liczone liczbą oddanych głosów na 1000 mieszkańców miało miejsce w małych miastach Polski. W grupie miast kategorii I – do 5 tys. mieszkańców odnotowano szczególnie wysokie zaangażowanie (ponad 1700 głosów na 1000 mieszkańców, ryc. 10). Wraz ze wzrostem wielkości miast liczba ta systematycznie spada (z nieznacznym odstępstwem od trendu grupy miast średnich 50–100 tys. mieszkańców).

Szczególnie wysokie zaangażowanie w sprawy lokalnej społeczności (jako rezultat zastosowanych miar) zauważane jest wśród mieszkańców małych miast Polski południowo-wschodniej – w województwach podkarpackim, małopolskim i lubelskim, ale także – zwłaszcza biorąc pod uwagę wyniki Diagnozy Społecznej – w województwach Polski zachodniej i północnej oraz województwie mazowieckim, natomiast niskie w województwie świętokrzyskim i łódzkim (ryc. 11).

Ryc. 10. Wyniki konkursu NIVEA wg klas miejscowości (2011)

Ryc. 11. Kapitał społeczny małych miast Polski w ujęciu przestrzennym – aspekt behawioralny
Uwaga: klasy województw wyznaczone przy zastosowaniu równych przedziałów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Diagnozy Społecznej 2011 oraz własnych badań

Podsumowanie i wnioski

Analiza trzech aspektów kapitału społecznego wskazuje na specyfikę tego kapitału w małych miastach. Aktywność stowarzyszeniowa w małych miastach jest wysoka dla organizacji typu hobbystycznego, natomiast niższa, gdy pod uwagę brana jest szersza gama organizacji. Wskazuje to na inny charakter członkostwa mieszkańców małych i dużych miast. W dużych miastach deklarowany stopień przynależności do różnych organizacji jest wyższy. Mieszkańcy małych miast wykazują jednak wyższy wskaźnik członkostwa niż grupy sąsiednie – wsie i miasta o liczbie mieszkańców od 20 tys. do 200 tys. Relacja ta występuje także w innych aspektach kapitału społecznego – uogólnione zaufanie, przyzwolenie na łamanie norm społecznych, zaangażowanie w świadczenie nieodpłatnej pracy. Mieszkańców małych miast w pewnym sensie można w tych kwestiach za reprezentantów statystycznego Polaka. Mieszkańcy małych miast wykazują niższe niż przeciętne zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnej wg Diagnozy Społecznej 2011, jednak wielokrotnie powyżej (4,5 razy więcej) wg wyników konkursu NIVEA.

Mieszkańcy małych miast wydają się reprezentować inny typ kapitału społecznego niż mieszkańcy miast dużych. Mieszkańcy dużych miast – mniej zaangażowani w konkursie NIVEA, jednak bardziej wg Diagnozy Społecznej 2011 w działania na rzecz społeczności lokalnej innego typu, wykazujący inny typ członkostwa w organizacjach oraz wyższe uogólnione zaufanie i zainteresowanie sprawami uczciwości współobywateli, a także większą liczbę znajomych i przyjaciół – wydają się reprezentować kapitał społeczny typu obywatelskiego, natomiast mieszkańcy małych miast – kapitał społeczny typu lokalnego⁴. Zasób tego kapitału

⁴ Czy jak czynni to M. Theiss (Theiss 2005, s. 61), która wyróżnia typy kapitału społecznego ze względu na kryterium charakteru celów grupowych: inward social capital – czyli kapitał społeczny zorientowany na realizację dobra grupowego w grupach ekskluzywnych oraz outward-looking social capital – kapitał społeczny występujący przy orientacji grupy na realizację dobra wspólnego.

wyduje się być wyższy niż wśród mieszkańców wsi oraz miast średnich.

Kapitał społeczny małych miast w Polsce jest zróżnicowany regionalnie, choć jednoznaczne wzory trudno wychwycić na podstawie analizowanych danych. Na tle kraju wysokimi wskaźnikami kapitału społecznego w ujęciu sieciowym wyróżnia się województwo podkarpackie, na drugim biegunie – niskimi wartościami miar – województwo warmińsko-mazurskie. Województwo wielkopolskie wyróżnia się dużą gęstością kontaktów z rodziną, przyjaciółmi i znajomymi. Interesującym zjawiskiem jest, iż miary kapitału społecznego w ujęciu normatywnym są regionalnie często przeciwstawne – w województwach, gdzie zauważany jest wysoki stopień zaufania uogólnionego zauważalny jest jednocześnie niski stopień zainteresowania wspólnym dobrem (woj. warmińsko-mazurskie i pomorskie), odwrotna sytuacja ma miejsce w wielu innych regionach Polski. Analizując aspekt behawioralny kapitału społecznego w polskich małych miastach stwierdzić można, że największe jego pokłady znajdują się w Polsce południowo-wschodniej, na co wskazują zarówno miary oparte na deklaracjach (Diagnoza Społeczna 2011), jak i obserwacje (wyniki konkursu NIVEA). Ponadto na tle Polski pozytywnie pod tym względem wyróżnia się woj. zachodniopomorskie, najmniej korzystnie zaś województwa świętokrzyskie i łódzkie.

Nierozstrzygnięte pozostaje pytanie na ile deklaracje ankietowanych osób odzwierciedlają rzeczywistość istniejącą sytuację, powstają także pytania o to, czy w różnych klasach miejscowości deklaracje w równym stopniu odbiegają od stanu faktycznego. W tym kontekście nie jest pewne czy mieszkańcy małych miast faktycznie mniej ufają innym niż mieszkańcy dużych miast i mają bardziej obojętny stosunek do dobra wspólnego, mniej angażują się w sprawy lokalne, czy tylko deklarują „bardziej uczciwie” niż mieszkańcy miast dużych, gdyż dane oparte na obserwacji zdają się nie zawsze potwierdzać te deklaracje. Dane oparte na deklaracjach w przypadku badań kapitału społecznego należy traktować ostrożnie, weryfikować innymi metodami i obserwacjami, a szczególnie przydatną do tego celu wydaje się być np. ekonomia eksperymentalna.

Literatura

- Coleman J., 1988, *Social capital in the creation of human capital*, American Journal of Sociology, nr 94, s. 95–120.
- Coleman J., 1990, *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge.
- Cox E., Caldwell P., 2000, *Making policy social*, [w:] Winter I. (red.), *Social Capital and Public Policy in Australia*, Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Dasgupta P., 2003, *Social capital and economic performance: Analytics*, [w:] Ostrom T., Ahn T. (red.), *Foundations of Social Capital. Critical Studies in Economic Institutions*, t. 2. Edward Elgar, Cheltenham.
- Dasgupta P., 2005, *Economics of Social Capital*, Economic Record, nr 81, s. 2–21.
- Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Konecka-Szydłowska B., 2010, *Kapitał społeczny w małym mieście. Przykład Słupcy*, [w:] Słodczyk J., Szafranek E. (red.), *Koncepcje i instrumenty zarządzania procesami rozwoju i rewitalizacji miast*, Studia Miejskie, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Portes A., 1998, *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*, Annual Review of Sociology 24 (1), s. 1–24.
- Putnam R., 1995, *Demokracja w działaniu: Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Theiss M., 2005, *Operacjonalizacja kapitału społecznego w badaniach empirycznych*, [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Trutkowski C., Mandes S., 2005, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Scholar, Warszawa.
- Woolcock M., 1998, *Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework*, Theory and Society, nr 27 (2), s. 151–208.

Źródła internetowe

Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego: <http://www.stat.gov.pl/bdl>, korzystano wielokrotnie.

The social capital of small towns in Poland

Dr Urszula Markowska-Przybyła

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Przestrzennej

Abstract

The diagnosis of social capital in small towns (i.e. under 20.000 inhabitants) against other classes of places as well as its spatial diversity were presented in the article. The analysis of three aspects of social capital: aspect of the network, normative and behavioural, based on available statistical data and the results of own research were done.

Keywords

social capital, small town, measurement